

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Kriminalita mládeže
- sociálně patologický jev současné společnosti

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.

Vypracoval:
Petr Pelikán

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Kriminalita mládeže – sociálně patologický jev současné společnosti“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 10. 4. 2009

.....

Petr Pelikán

Poděkování

Dovoluji si touto cestou poděkovat všem, kteří mi byli oporou při zpracování této práce a jejichž rad si velice vážím, především však panu doc. Ing. Antonínovi Řehořovi, CSc., za jeho velmi přínosnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Rovněž bych chtěl poděkovat své manželce a dceři, za poskytnutou podporu, které si nesmírně vážím.

Petr Pelikán

OBSAH

Úvod	2
1. Kriminalita mládeže – sociálně patologický jev současné společnosti	5
1.1 Kriminalita obecně	5
1.2 Vymezení základních pojmů problematiky kriminality mládeže	8
1.3 Hlavní formy a znaky trestné činnosti páchané mládeží	10
1.4 Trestní odpovědnost v České republice	13
1.5 Dílčí závěr	17
2. Vývoj a příčiny kriminality mládeže	18
2.1 Vývoj a podíl kriminality mládeže v rámci České republiky	18
2.2 Rodinné prostředí a kriminalita mládeže	25
2.3 Školní prostředí – sociálně patologické jevy	28
2.4 Využití volného času - negativní působení vrstevnických skupin	31
2.5 Dílčí závěr	33
3. Prevence kriminality mládeže	35
3.1 Vymezení prevence	35
3.2 Podíl společnosti na prevenci	37
3.3 Dílčí závěr	41
Závěr	42
Resumé	44
Anotace	45
Seznam použité literatury	46

ÚVOD

Česká republika je demokratickou společností, která zaznamenala ve své polistopadové éře mnoho proměn, kdy se tyto vždy odrážejí v životě celé společnosti. Zásadní podíl v životě obyvatelstva představuje morálka, která se však do jisté míry mění postupně se společenským vývojem. Bohužel však trend morálky nemá vzrůstající, ale naopak klesající tendenci. Ruku v ruce jdou následně negativní trendy, které provázejí zásadní změny ve všech oblastech života celé společnosti. Je to i jeden z důvodů, který přivádí jedince k stále se zvyšujícímu zájmu o stav kriminality. Statistiky vedené v rámci zvyšující se kriminality následně utvářejí obraz o životě a chování jednotlivce i celé společnosti.

Převážná většina změn následně pramení z polistopadového vývoje, kdy následovalo pro mnohé obyvatele naší země osamostatnění a s ním související vznik samostatné České republiky. Tímto byla spuštěna éra života, kdy životy našich občanů dostaly nový impuls a nabraly směr k otevírání se Evropě a posléze i celému světu. Statistiky následně dokládají fakt, že tato změna s sebou nepřinesla pouze vysněné a toužebně očekávané změny k lepšímu životu, ale zároveň se stala hnacím motorem pro změnu životního stylu a s tím spojeným nárůstem kriminality. V této době kriminalita dostala změn nejenom v navýšení evidovaných spáchaných skutků, ale taky v odvětví páchané kriminality. Důvodů k těmto změnám vyvstalo hned několik. Mezi zásadní lze zařadit takzvané otevření státních hranic, které přineslo svobodu pohybu, ale také obrovský nárůst migrace cizinců. Tito ve většině případů Českou republiku navštívili nejenom za účelem poznávání kultury jiné země, ale mnohým se stala Česká republika novým domovem.

Veškeré tyto změny mají následně vliv rovněž na vývoj kriminality. K novým trendům začala patřit například drogová kriminalita, organizovaný zločin, majetková, ale i mravnostní trestná činnost. Veškeré změny poté postupně dopadají na život celého obyvatelstva, které si následně volá k odpovědnosti stát. Zde je na místě otázka. Co dělá stát pro ochranu občanů? Se vši vážností je nutné připomenout obrovskou odpovědnost státu, který musí prokázat nejenom součinnost všech kompetentních orgánů, ale také schopnost na vzniklý stav reagovat. Odpovídající reakce tak může být přímo závislá na

výsledcích evidované statistiky kriminality. Praktické výstupy evidence statistiky určité kriminality jsou rovněž obsahem této práce. Vzhledem k obsáhlému objemu dat a dostačující možnosti vytvoření si názorného obrazu o vývoji kriminality byla v rámci práce užitá data zveřejněná Policií České republiky za období od roku 2004 do roku 2008. V této statistice jsou vypovídající údaje závislé na evidovaném počtu skutků. Není zde však vyhodnocována závislost na případných změnách zákonů, kdy však může být tato skutečnost obsahem obdobných statistických sestav. Zároveň zde není evidována latentní kriminalita, která nemůže být z praktických důvodů vedena.

Jak již bylo zmíněno, stav kriminality má vypovídací hodnotu o kvalitě života ve společnosti. Vždy je však příznivější vzniku kriminality předcházet, nežli jí následně řešit. Nezastupitelnou roli pro snížení vzniku kriminality má řádná výchova jedince již od počátku života. Důležitým faktorem ve výchově dítěte je řádně fungující rodina, která je stále považována za základ státu. Následným článkem řádné výchovy se stává spolupráce rodiny, školy a ostatních zájmových či vzdělávacích institucí. Na základě iniciativy těchto institucí jsou dále vytvářeny strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Vzhledem ke skutečnosti, že kriminalita páchaná mládeží je nebezpečným fenoménem současné doby, je třeba tomuto ožehavému problému věnovat náležitou pozornost. Vždyť dnešní mládež bude tou, která zanedlouho bude držet osud naší společnosti ve svých rukou.

Cílem této práce je především seznámení čtenáře s obecnou problematikou kriminality mládeže, zřehlednění vybraných důvodů a příčin vzniku páchaní protiprávní činnosti, vymezení současného stavu a zdůraznění nutnosti předcházení tomuto protispoločenskému jevu již v době před jeho vznikem, tedy náležitou a celospolečensky vedenou prevencí. Rovněž by tato práce měla poskytnout odpověď na stav kriminality mládeže v rámci České republiky.

Práce je rozdělena do tří kapitol, kdy se první kapitola zabývá obecným vymezením kriminality v České republice, příčinami vzniku a charakteristikou kriminality páchané mládeží. Rovněž vymezuje význam nejčastěji používaných pojmů v rámci této práce, zdůrazňuje přínos kriminologie k řešení této otázky, kdy je zde také uvedena současně platná legislativa.

Druhá kapitola se ve svém úvodu zabývá vývojem a podílem mládeže na kriminalitě páchané v České republice, kde je situace rovněž vyhodnocena za pomoci statistiky zveřejněné Policií České republiky. Zdůrazněna je zde důležitost rodiny v souvislosti s výchovou dítěte, výchova ve školním prostředí a problematika využití volného času.

Třetí kapitola se zaměřuje na prevenci v souvislosti s pácháním kriminality mládeží, úlohou Ministerstva vnitra České republiky a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v rámci této problematiky, kdy jsou zde rovněž uvedeny důvody vzniku Strategie prevence a vymezení nejčastěji používaných dělení prevence.

Při zpracování této práce jsem vycházel především z vyhodnocování informací obsažených v odborných literaturách, statistikách a za využití vlastní praxe, kde mám v souvislosti se zaměstnáním možnost získat mnoho zkušeností v rámci dané problematiky.

1. Kriminalita mládeže – sociálně patologický jev současné společnosti

Kapitola se zabývá obecným vymezením kriminality v České republice, příčinami vzniku a charakteristikou kriminality páchané mládeží. Rovněž vymezuje význam nejčastěji používaných pojmů v rámci této práce, zdůrazňuje přínos kriminologie k řešení této otázky, kdy je zde také uvedena současně platná legislativa.

1.1 Kriminalita obecně

Jedním ze závažných sociálně patologických jevů současnosti je kriminalita. Je chápána jako výskyt trestného chování, vyjádřený souhrnem trestných činů spáchaných ve společnosti, které jsou postihovány právními normami. Jde o protispoločenské chování jedinců, kteří se vydali cestou nekonformního jednání. Kriminalita se rozlišuje jako zjevná a latentní. O zjevnou kriminalitu jde v případech, kdy se stává předmětem trestního řízení a Policie ČR tyto případy registruje v policejních statistikách. Naopak latentní kriminalita sice reálně existuje, avšak je blíže neurčená. Má na ni vliv například důvěra v Policii ČR nebo obava ze msty pachatele.

V České republice došlo po roce 1989 (po listopadovém období) k prudkému nárůstu kriminality. Tato skutečnost je přičítána procesu transformace společnosti, urbanizaci, migraci a demografickým změnám. Objevují se také nové jevy kriminality jako terorismus, organizovaný zločin, ničení životního prostředí, trestné činy využívající nebo poškozující výpočetní techniku, finanční kriminalita.

Vliv na kriminalitu mají také biologické faktory zločinnosti, a to dědičnost, psychologické struktury osobnosti, fyziologické poruchy a vývojové vady. Mezi sociální faktory patří zejména prostředí, kulturní podmínky a výchova. Se svou osobností se člověk nerodí, ale osobnost se vytváří po celý život v procesu socializace. V tomto procesu dochází k sociálnímu posilování pozitivních vlastností. Docházet by také mělo k sociálnímu trestání těch vlastností, které sociální prostředí netoleruje.

Kriminalita se stala celosvětovým problémem, masovým jevem, fenoménem posledního období, který produkuje sama společnost. Kriminalita jako delikventní jednání může narušovat organizovaný život společnosti, sociální řád, ohrožuje potřeby a zájmy společnosti. Tento fenomén je veskrze negativní a musí být účinně kontrolován a nejlépe zcela eliminován. Mezi formální instituce kontroly patří policie, státní zastupitelství, soudy, vězeňství a mezi neformální instituce především rodina a veřejnost.

Stav kriminality je v naší zemi natolik sledovaným tématem, že je zde také za jednu z priorit považován neustálý průzkum veřejného mínění, kde se má občan možnost svobodně vyjádřit k aktuálnímu pocitu bezpečí v dané době. V návaznosti na tento průzkum se také vyjadřuje například k působení policie či různých institucí působících v této problematice. Kritériem spokojenosti se dále může stát přístup k občanovi, vhodnost zvolené prevence, ale také aktivita při řešení vzniklých situací.

Pokud však naše společnost projevuje zájem o kriminalitu jako takovou, je nutné si nejprve položit otázku v souvislosti s příčinou tohoto stavu. Jaké jsou tedy příčiny vzniku kriminality a neutváří naše společnost sama podmínky pro její vznik? Celkově můžeme konstatovat, že kriminalita je sociálně patologický jev, jehož přítomnost zaznamenávají všechny společnosti a tímto se stává i celosvětově zatěžující součástí života. Je tedy důležité a žádoucí si dokázat odpovědět na mechanismus vzniku tohoto jednání člověka, kdy se část občanů snaží velice aktivně dodržovat veškeré zásady a normy pro žádoucí chování a část občanů tímto chováním pohrdá. Svým patologickým jednáním následně zapříčiňuje samotný vznik kriminality.¹

Pokud se tedy zaměříme na samotného jedince, musíme kriticky zhodnotit, že samotnou příčinou pro vznik jeho negativního jednání může být otázka *jeho morálky, psychiky v citové a racionální oblasti, vlastnosti a úroveň jeho právního vědomí.*² Celkově lze tedy říci, že jde o souhrn veškerých osobitých vlastností člověka. Záleží tedy na každém konkrétním jedinci a jeho přístupu k otázce volby řádného života ve společnosti a formování vlastní osobnosti.

¹ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 1 – 8, ISBN 80-7179-813-4.

Zamyslíme-li se následně nad samotnými příčinami vzniku těchto negativních okolností, můžeme jejich počátky přičítat rovněž negativním výchovným vlivům v rodině, následně i ve školním prostředí, ale také v nekontrolovaných volnočasových aktivitách jedince. Pokud hovoříme o mládeži, je zde velké nebezpečí spočívající v negativním ovlivňování ze strany vrstevníků, kteří již například zkušenosti s pácháním kriminality mají. Předpokladem k ovlivňování vzniku těchto příčin se u mládeže stává především budování kladného přístupu k žádoucím hodnotám.

Samotným problémem kriminality a souvisejících patologických jevů se zabývá kriminologie. Vymezení tohoto pojmu je však z různých hledisek mnohostranné. Výstižně kriminologii definoval autor ve své knize *Základy kriminologie a trestní politiky*, kde k samotné definici uvádí, že *kriminologie je samostatná interdisciplinární věda, která zkoumá za pomoci teoretických postupů a empirických metod kriminalitu, její příčiny, projevy a latenci, pachatele, oběť a jejich vzájemný vztah, sankční systémy a jejich účinnost, formální sociální kontrolu kriminality uskutečňovanou prostřednictvím trestní justice, neformální sociální kontrolu, společenské procesy kriminalizace a viktimizace, prevenci a veřejné mínění o kriminalitě.*³

Kriminologie má tedy v otázce kriminality bezesporu nezastupitelný význam. Z důvodu ucelení představivosti si můžeme konkretizovat jednotlivé oblasti jejího zájmu, kdy tyto následně vystihují celkové zaměření kriminologie.

- **Kriminální etiologie**

Zaměřuje se na výzkumy příčin kriminality, a to nejen jako celku, ale zvláště podle jejich druhů, např. příčin recidivní kriminality a juvenilní delikvence.

- **Kriminální fenomenologie**

Zaměřuje se na zjišťování a popis jevových podob kriminality a jejich hlavních aktérů, a to včetně kriminality latentní.

¹ TURAYOVÁ, Y. *Kriminologické aspekty zločinu*. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, spol. s. r. o. Bratislava, 2001, 150 s. ISBN 80-89047-25-4., s. 15.

³ Kuchta, J., Válková, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 2, ISBN 80-7179-813-4.

- **Klinická kriminologie**

Zabývá se především osobností pachatele, jeho charakteristikami a z toho odvozenými typologiemi.

- **Viktimologie**

Zabývá se obětí, její rolí a vztahem k trestnému činu a pachateli a začleňuje tyto vztahy do širších sociálních souvislostí.

- **Penologie**

Zabývá se výzkumy trestních sankcí, jejich výsledností z hlediska pravděpodobnosti budoucí recidivy i vedlejšími negativními důsledky jejich uplatňování.⁴

1.2 Vymezení základních pojmů problematiky kriminality mládeže

V literaturách a odborných textech se v souvislosti s protiprávním jednáním vyskytuje několik pojmů, které vymezují problematiku období dětství, dospívání a přímo či nepřímo se dotýkají celkového protiprávního jednání páchaného touto sociální skupinou. Z celkového výčtu pojmů užívaných v odborných literaturách a ve značné míře rovněž v rámci této práce lze vymezit následující pojmy.

Kriminalita mládeže

Kriminalitu mládeže lze specifikovat jako součást kriminality vůbec, kdy se jedná o negativní sociální jev, který je charakteristický porušováním právního řádu ze strany mládeže.

Mládež

Jedná se o sociální skupinu osob, která je v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže specifikována jako **děti mladší patnácti let a mladiství**.⁵ Obecně lze tedy konstatovat, že pojmem mládež lze označit všechny osoby mladší 18 let.

⁴ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 4, ISBN 80-7179-813-4.

⁵ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

Dítě

Nezákladnější obecné označení pojmu dítě vymezuje Úmluva o právech dítěte, kterou ČSFR ratifikovala v roce 1991 a která se stala v České a Slovenské Federativní Republice závaznou nezákonnou právní normou. Česká republika je následně touto Úmluvou o právech dítěte jako nástupnický stát vázána od 1. 1. 1993. Zde je vymezeno, že **dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve**. V souvislosti s trestní odpovědností, která je v České republice stanovena dovršením věku 15 let je v trestním zákoně č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů dítětem rozuměna osoba mladší než osmnáct let. Někdy bývá pojem používán pro označování osob pro nedostatek věku trestně odpovědných, tj. v České republice pro označení dětí mladších patnácti let.⁶ (např. ve statistických výkazech kriminality Policejního prezidia ČR)

Mladistvý

Za mladistvého je v souladu s naším trestním zákonem označována osoba, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok a nepřekročila osmnáctý rok svého věku. Tyto osoby jsou už sice trestně odpovědné, ale jejich postavení v rámci trestního práva je dále upraveno.

Trestný čin

Samotná definice je uvedena v trestním zákoně č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, kdy je zde pojem specifikován v § 3 odst. 1 - **Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně**.

Provinění

Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění

Mladý dospělý

Tento pojem je užíván především v právních úpravách několika států, jako je například sousední Rakousko, Německo, ale také Nizozemsko, Řecko a Švýcarsko.

⁶ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 267, ISBN 80-7179-813-4.

Zpravidla se za mladého dospělého považuje osoba, která spáchala trestný čin mezi 18. a 21. rokem věku a která má v systému trestního práva postavení dospělého, kdy zde je však dána možnost zmírnění jeho postavení například v oblasti sankcí.⁷

Nedospělí

Někdy také nedospělci. Tento termín se v odborné literatuře používá v souvislosti s pachateli, kteří jsou pro svůj věk trestně neodpovědní.⁸ Pojem je také v literaturách zaměňován s pojmem nezletilec. V tomto případě se jedná rovněž o osobu pro nedostatek věku trestně neodpovědnou. Občanský zákoník⁹ však dále uvádí, že zletilosti osoba nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství.

Osoba blízká věku mladistvého

Jedná se o termín, který je v trestním zákoně¹⁰ uváděn v souvislosti s polehčujícími okolnostmi při výměře trestu. Věková hranice tohoto termínu zde však přesně vymezena není.

1.3 Hlavní formy a znaky trestné činnosti páchané mládeží

Kriminalita a potažmo i kriminalita páchaná mládeží je jednou z oblastí na kterou je zaměřena pozornost celé společnosti. Z uvedené statistiky evidované kriminality páchané na území České republiky vyplývá skutečnost, že kriminalita páchaná mládeží téměř rok od roku klesá. Stále však v rámci této statistiky převažuje páchaní kriminality majetkové a následně i násilné. Jak již bylo hodnoceno, znepokojivý byl v několika posledních letech také trend spáchaných vražd s podílem pachatelů z řad mládeže. Z podílu celkově spáchaných vražd v České republice jde sice o podstatně malou část

⁷ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 268, ISBN 80-7179-813-4.

⁸ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 269, ISBN 80-7179-813-4.

⁹ Zákon č. 40/1964 Sb., § 8 odst. 2), Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰ Zákon č. 140/1961 Sb., § 26 odst. 5), trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

této registrované kriminality, ale situace je o to hrozivější, že se na těchto hrůzných činech podílí právě mládež. Zde se samozřejmě naskytá otázka, „kde se v mladých lidech bere tolik chladu a nenávisti, že jsou schopni sáhnout k těmto nejkrajnějším projevům agrese“?

Veškeré v úvodu zmíněné jednání je pro společnost velkým nebezpečím právě proto, že se pravděpodobně jednání těchto jedinců může promítnout také v dospělosti. Uvedeným systémem registrace kriminality jsme však schopni zjistit pouze tu část spáchaných trestných činů, která je zjištěna Policií ČR, nebo tu část, kterou oznámí přímo občané. Podstatná část tak pravděpodobně existuje, ale netvoří již žádnou část kriminality registrované. V tomto případě hovoříme o kriminalitě latentní. Pokud však hovoříme o latentní kriminalitě páchané mládeží, máme spíše na mysli méně závažnou či bagatelní kriminalitu. Při tomto tvrzení vycházíme především z předpokladu, že převážná část závažné kriminality je oznamována mnohem častěji a tudíž lze říci, že rovněž vykazovaná statistika u těchto deliktů je daleko přesnější.

Protiprávní jednání je v různých svých formách rozšířeno mezi mládeží v takovém množství, že si ve většině případů ani mládež sama neuvědomuje či nepřipouští skutečnost, že právě jejich jednání je tím nežádoucím patologickým jednáním, kterému je nutno se vyvarovat. Samotné jednání může pramenit také z nevědomosti a s tím spojenou otázkou, kdy je vlastně jedinec tohoto nežádoucího chování schopen. Je tedy uvedené jednání ohraničeno věkovou bariérou? Co se týče trestní odpovědnosti tak určitě ano, ale v souvislosti se samotným jednáním tuto hranici zcela jistě vymezit nelze. V návaznosti na samotné patologické jednání panuje dokonce názor, že samotné jednání může být spuštěno již tím, že se dítě zařadí do kolektivu. Může tedy vznikat už při navštěvování Mateřské školy. Zde se pravděpodobně začne plně rozvíjet dopad rodinné výchovy. Samotné projevy nežádoucího chování mohou mít v tomto prostředí různou podobu, jako je například schovávání hraček, bití a podobné patologické jednání. Pro neznalou osobu tak může jít pouze o nevinný žert či klukovinu. Jistě jinak však tuto situaci bude vnímat agresor a jinak jeho oběť. Následky si tak oběť může nést po celý život. Z tohoto důvodu je nutné uvedenému patologickému jednání předcházet, případně jeho projevy odhalovat již od doby jeho vzniku.

Abychom toto jednání včas zjistili, musíme být nejdříve obeznámeni s příčinami, ale v neposlední řadě také se specifickými znaky projevu tohoto chování. Svoji roli zde

sehrává několik faktorů, které mohou být v souvislosti s případným patologickým vývojem předurčující k způsobům, jakými je kriminalita mládeže páchána. V návaznosti na předchozí text lze základní faktory ovlivňující delikvenci mládeže specifikovat také následovně:

- *Individuální zvláštnosti podmíněné geneticky, chorobou, duševní poruchou, osobními dispozicemi.*
- *Poruchy socializace v důsledku negativního působení blízkého sociálního prostředí (zejména rodiny, ale i dalších socializačních institucí např. školy), kulturního prostředí, subkultur, ale i neadekvátního užití formálních sociálních intervencí.*
- *Psychické zvláštnosti podmíněné věkem, projevy generačních protestů, odmítání autorit, vliv vrstevnické skupiny zejména v období pubescence a adolescence.*
- *Demografické faktory.*
- *Společenské změny a posuny hodnotových orientací jak celé společnosti, tak subkultury mládeže.*
- *Sociálně patologické jevy menší závažnosti jako např. alkoholismus, drogová závislost (tyto jsou však zpravidla chápány jako sekundární rizikové faktory, neboť jejich příčiny většinou korespondují s uvedenými příčinami kriminality mládeže).¹¹*

Z předchozího rozdělení lze tedy vyvodit myšlenku, že se samotné páchaní kriminality mládeží bude pravděpodobně v mnohém odlišovat od kriminality páchané dospělými jedinci. Tato skutečnost byla rovněž prokázána v praxi, kde bylo zjištěno, že samotná kriminalita páchaná mládeží nese svoje specifika. Tyto odlišnosti lze charakterizovat následovně:

- *Výběr předmětu útoku je určován rozdílným hodnotovým systémem mládeže.*
- *Trestná činnost je obvykle páchána skupinově s nízkou úrovní organizace, jsou vybírána náhodná místa, nevhodné nástroje, které následně zanechávají na místě činu.*

¹¹ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 279, ISBN 80-7179-813-4.

- *Ve většině případů schází příprava ke spáchání trestné činnosti, pokud je však trestná činnost připravována, úroveň přípravy je povrchní a nedokonalá.*
- *Samotné chování delikventů se vyznačuje neúměrnou brutalitou, projevující se například zbytečnou devastací okolí a předmětů.*
- *Při recidivě trestné činnosti mladiství pachatelé volí stejný způsob spáchání a své konání z předchozí trestné činnosti opakují. Vzniká tak charakteristický soubor opakovaného konání.*
- *Alibi si zajišťují u svých kamarádů, nebo v partě, ale většinou teprve po spáchání trestné činnosti.*
- *O připravované trestné činnosti se většinou svěřují svým kamarádům.*
- *Předmětem zájmu jsou obvykle předměty, které právě potřebují.*
- *Rozhodování a jednání je spíše emotivní než racionální.*¹²

Kriminalita mládeže je tedy ovlivněna mnoha faktory a vyznačena určitými projevy, které jsou charakteristické pro tuto věkovou skupinu. Další řešenou otázkou se stává samotná motivace pachatele. Tato je opět rozličná a v mnoha případech se jeví jako těžce pochopitelná. Jednou z mnoha motivací k páchaní kriminality může být okamžitě nabývání finančních prostředků, které následně jedinci zajišťují možnosti zábavy a tím i upevňování své pozice v partě vrstevníků. Vzorem pro uvedené patologické jednání může být samotné rodinné zázemí, školní prostředí, ale i nevhodné působení vrstevníků.

1.4 Trestní odpovědnost v České republice

Vývoj kriminality páchané mládeží na území současné České republiky po roce 1989 nastolil nelehkou otázku problému, kterou mělo být vyřešení stávajícího stavu a určení efektivního řešení ochrany společnosti vůči negativnímu jednání mladistvých. Byla zde řešena především výše tolerance, kterou je společnost schopna a ochotna v souvislosti s tímto jednáním poskytnout. Již v této době se objevily názory na snížení v té době platné dolní hranice trestní odpovědnosti a uplatnění celkově tvrdších postihů vůči mládeži páchající trestnou činností.

¹² Jilčík T, Plšková. A, Zapletal. L, Sociální patologie - Úvod do studia, Brno, IMS Brno 2005.

Opačný názor zastávala druhá část společnosti, která žádala celkovou reformu v oblasti trestního práva mládeže. Tento krok měl zlepšit celkovou situaci v oblasti kriminality mládeže s možností reagovat na nové potřeby společnosti. Na základě mnoha diskuzí, návrhů a připomínek odborné veřejnosti byla nastolená otázka úspěšně vyřešena přijetím zákona číslo 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, účinného od 1. 1. 2004, který přinesl téměř veškeré požadované a dlouho očekávané změny. Tímto krokem získala Česká republika účinný nástroj na řešení uvedené problematiky, kdy je tento do jisté míry odkazem na první zákon číslo 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží.

V úvodu zmíněná problematika snížení dolní hranice trestní odpovědnosti, která je mimo jiné často diskutována i v dnešní době, byla přijetím zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže vymezena v § 89 odstavec 1, kde se uvádí, že *dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné*. Dolní hranice trestní odpovědnosti tedy byla s konečnou platností ponechána na věkové hranici patnácti let. V trestním zákoně je ustanovení o věku uvedeno v § 11, kde je uvedeno, že *kdo v době spáchání trestného činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný*.¹³

Uvedená trestní odpovědnost je však také v souvislosti s mladistvými upravena ve znění § 5, zákona č. 218/2003 Sb., kdy *mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný*.¹⁴

Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže sestává ze sedmi částí, kdy první část obsahuje čtyři hlavy:

- HLAVA I – obecná ustanovení (§ 1 - § 4)
- HLAVA II – mladiství (§ 5 - § 88)
- HLAVA III – řízení ve věcech dětí mladších patnácti let
- HLAVA IV – společná a přechodná ustanovení k části první

¹³ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 11.

¹⁴ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, § 5.

Druhá část upravuje změnu trestního zákona, kdy zde v § 74 nově vymezuje, že *trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané upravuje zvláštní zákon. Pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona.* Zvláštním zákonem je v tomto smyslu myšlen zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

Třetí část zákona upravuje změnu trestního řádu. Zde bylo mimo jiné zaznamenáno nové znění § 291 trestního řádu, kdy je zde uvedeno, že *řízení v právních věcech mladistvých upravuje zvláštní zákon. Pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona.*

Čtvrtou částí došlo následně k úpravě zákona o přestupcích, kde § 26 obsahuje nové znění, kterým je stanoveno, že *přestupku se dopustí ten, kdo v rozporu se zákonem uveřejní informaci o provinění spáchaném mladistvým nebo informaci z řízení ve věci mladistvého, anebo informaci ve věci řízení ve věci dítěte mladšího patnácti let a uvede přitom jeho jméno, příjmení nebo jiné okolnosti, z nichž lze usuzovat na jeho osobu, anebo kdo v této souvislosti uveřejní podobiznu mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let. Za tento přestupek lze uložit pokutu do výše 50000,-Kč.*¹⁵

Pátou částí je vymezena změna zákona o výkonu trestu odnětí svobody, kde se do § 1 doplňuje odstavce 3, který stanoví, že *výkonem trestu se podle tohoto zákona rozumí též výkon trestního opatření odnětí svobody uloženého mladistvému: jeho výkonem se sleduje dosažení účelu stanoveného zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.*

Šestou částí je následně vymezena změna zákona o výkonu vazby, která se týká úpravy slovního vymezení. Sedmou částí je stanovena účinnost zákona dnem 1. 1. 2004.

Základní změnou oproti dříve platným právním normám se stává především odlišný přístup v souvislosti s řešením trestních věcí dětí mladších patnácti let, mladistvých a dospělých pachatelů.

¹⁵ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, § 26.

V rámci takto voleného přístupu je pozornost věnována především tomu, aby se pachatel z řad dětí a mladistvých zdržel dalšího protiprávního jednání, měl možnost následného společenského uplatnění a mohl v rámci svých možností přispět k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem.¹⁶

Pokud hovoříme o mladistvých pachatelích, je v tomto případě vyvíjena snaha, aby bylo v co nejmenší míře užíváno nepodmíněných trestů odnětí svobody. Jako žádoucí se v tomto případě jeví uplatňování výchovných opatření, ochranných opatření a trestních opatření.

Výchovná opatření jsou vymezena v zákoně č. 218/2003 Sb., kdy je tímto opatřením myšlen především dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. V rámci dohledu probačního úředníka se uplatňuje návštěva rodiny s možností přímého působení na mladistvého, který je ve spolupráci s rodiči veden k řádnému životu. Výchovná opatření jsou dále v uvedeném zákoně vymezena zněním § 15 až § 20.

Ochranná opatření jsou soudem pro mládež ukládána v podobě ochranného léčení a zabránění věci. Dále je zde uplatňována ochranná výchova, která je však uplatňována za předpokladu, že není o výchovu mladistvého náležitě postaráno ze strany vlastní rodiny. Cílem je zajištění náležité výchovy. Ochranná výchova je dále v zákoně č. 218/2003 Sb., specifikována ve znění § 21 až § 23.

Trestní opatření je v zákoně 218/2003 Sb. vymezeno v § 24 až § 35, kdy je možno uložit obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, podmíněně odnětí svobody na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněně.¹⁷ Odnětí svobody nepodmíněně se u mladistvých snižuje na polovinu sazby stanovené trestním zákonem.

¹⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, § 1.

¹⁷ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, § 24.

1.5 Dílčí závěr

Vývoj novodobé společnosti České republiky byl od samého počátku poznamenán mnohými změnami, které byly nastoleny polistopadovými událostmi a následně i vznikem samostatné České republiky. K tomuto stavu přispělo mnoho okolností, které s sebou přinesl vznik demokratické společnosti. Podstatné změny byly zaznamenány již v počátcích, kdy byla společnost nucena čelit například dopadům rozsáhlé amnestie udělené prezidentem republiky, nebo otevřením hranic mezi sousedními státy, které mělo za následek zvýšenou migraci osob. Dále byl zaznamenán nový rozsah a způsob páchaní kriminality mládeží, kdy se formy a znaky v mnoha případech markantně liší od kriminality páchané dospělými. Na rozdíl od počátku vzniku společnosti je ze strany mládeže uplatňováno mnohem agresivnější jednání, kdy se v tomto odráží současný životní styl na který má vliv také dění ve společnosti.

Reakcí na tuto situaci byla rovněž úprava právních norem, která se v souvislosti s pácháním kriminality mládeží promítla především přijetím nového zákona číslo 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, účinného od 1. 1. 2004, Tímto byla dána možnost lépe reagovat na aktuální situaci ve společnosti.

2. Vývoj a příčiny kriminality mládeže

Kapitola se ve svém úvodu zabývá vývojem a podílem mládeže na kriminalitě páchané v České republice, kde je situace rovněž vyhodnocena za pomoci statistiky zveřejněné Policií České republiky. Zdůrazněna je zde důležitost rodiny v souvislosti s výchovou dítěte, výchova ve školním prostředí a problematika využití volného času.

2.1 Vývoj a podíl kriminality mládeže v rámci České republiky

Vývoj kriminality má v rámci České republiky stále se měnící průběh, kdy se mění její intenzita, ale také struktura. Uvedené hodnoty mají následně vliv na kvalitu života ve společnosti, kterou vnímají velice citlivě všichni občané. Z tohoto důvodu je nutno těmto sociálně patologickým jevům především předcházet. Úvodní myšlenku je však možné realizovat pouze za předpokladu, že bude náležitě zadokumentována kriminalita v rámci celé ČR. Na základě takto zadokumentované kriminality může být následně vypracována strategie k předcházení tomuto sociálně patologickému jevu.

Statistiky jsou v České republice sestavovány ze strany mnohých institucí, kdy jsou za jedny z nejpřesnějších a nejpřesnějších v rámci evidence kriminality považovány policejní statistiky Policie ČR.¹⁸ Uvedenou statistikou je zaznamenávána registrovaná kriminalita s mnohostranně vypovídací hodnotou. Jednou z možností je rovněž zjištění podílu dětí a mladistvých na evidované kriminalitě.

Výrazné změny naše společnost zaznamenala především po roce 1989, kdy se většina těchto změn promítá do vývoje registrované kriminality. Názorným příkladem se zde stává statistická sestava obsažená v grafu č. 1. Zde vidíme prudký nárůst celkové registrované kriminality, který se průběžně zvyšuje od roku 1990, kdy poprvé dosáhl nejvyšší hranice v roce 1993. Poté následuje mírný pokles, který je následován opětovným zvyšováním. Tento stav přetrvává do roku 1999, kdy byl zaznamenán

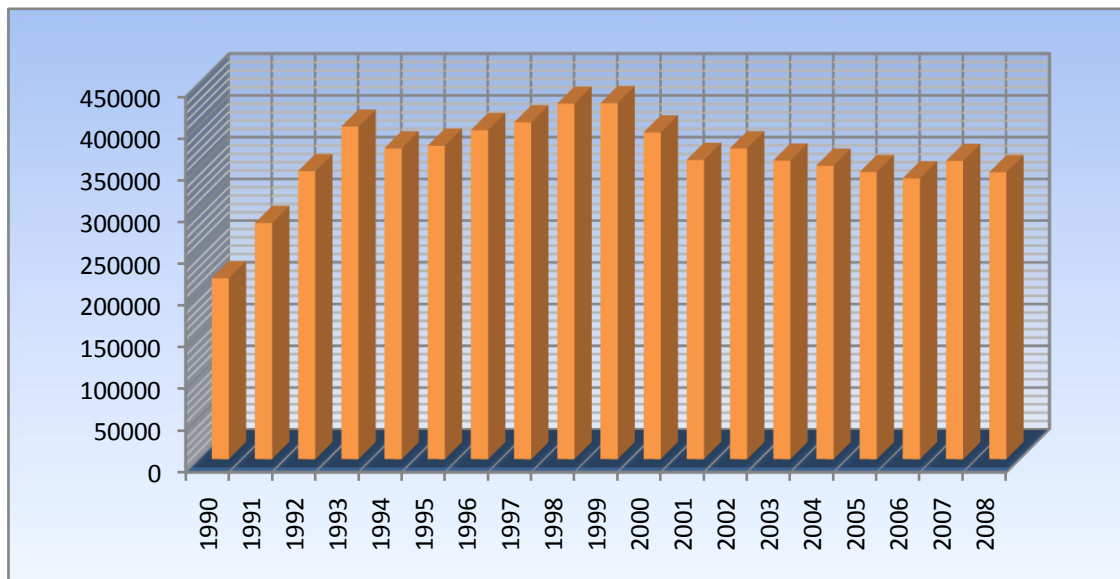
¹⁸ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání Praha: C.H. Beck, 2005, s. 131. ISBN 80-7179-813-4.

nejvyšší počet evidovaných trestných činů od roku 1993. Počet se v roce 1999 zastavil na čísle 426626. Následoval rok 2000 a rok 2001, kde dochází opět k mírnému poklesu evidovaných trestných činů.

Vzhledem k vypovídací hodnotě a časové aktuálnosti statisticky evidovaných dat jsem se rozhodl podrobněji věnovat období od počátku roku 2002 s návazností na období do konce roku 2008, kdy jsou využity nejaktuálnější statistické sestavy.

Na základě zveřejnění statistických sestav vycházejících z roku 2005 je možno konstatovat, že zde statistika zaznamenala celkem 372 341 evidovaných trestných činů, což činí oproti roku 2001 nárůst o 13 764 registrovaných skutků. Procentuelně je tedy odpovídající nárůst o 3,8 %. Nejedná se tedy o příliš markantní navýšení, ale spíše je tento konečný výsledek možné hodnotit jako druhý nejnižší výsledek registrované kriminality ve srovnání s kulminujícím rokem 1993. Tento výsledek nejlépe zobrazuje níže uvedený graf č. 1.¹⁹ Jedná se tedy v porovnání s rokem 2001 téměř o jistou stagnaci v počtu evidované kriminality.

Graf č. 1 - Vývoj celkové kriminality v České republice za období let 1990 - 2008

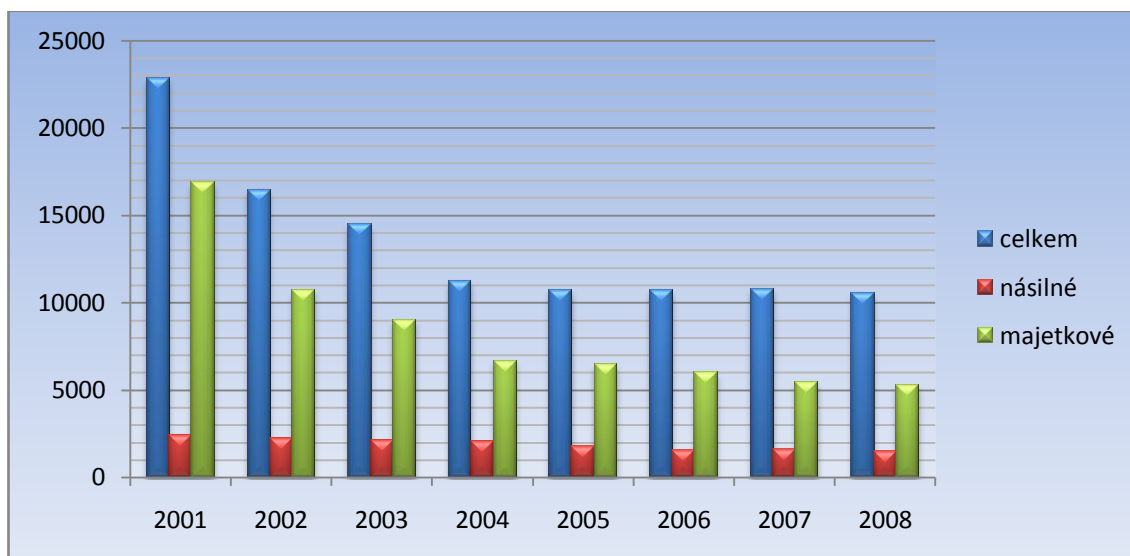
Uvedený jev je možno přisoudit několika okolnostem, kde první a podstatnou změnou může být úprava trestní legislativy, kdy k 1. 1. 2002 nabyl účinnosti nový zákon 265/2001 Sb., kterým byla nově upravena výše škody pro účely trestního řízení.

¹⁹ Evidenčně statistický systém kriminality Policejního prezidia České republiky.

Obecně tedy došlo k úpravě výše škody z původních 2000,-Kč. na současnou hranici 5000,-Kč. Tomuto snížení se prvotně přičítalo markantní snížení zaevidovaných trestných činů, avšak výsledek předpokládané snížení nepřinesl. Lze tedy pouze spekulovat, jaký by byl stav při původně nastavené hranici výše škody. Jak již bylo uvedeno, zaznamenaný nárůst oproti předcházejícímu roku činil konečných 3,8 %. Viditelný rozdíl v souvislosti s novou úpravou lze tedy zaznamenat především v rámci majetkové a hospodářské kriminality.

Pokud v uvedeném roce hodnotíme evidovanou kriminalitu páchanou dětmi, musíme kladně hodnotit výrazný pokles, kde bylo zaznamenáno snížení o 42 %, tedy o 3 847 evidovaných osob. Rovněž kladné číslo zaznamenáváme v řadách mladistvých, kde se počet těchto evidovaných osob snížil o 17 %. V případě, že se v souvislosti s dětmi a mladistvými zaměříme na počty evidované majetkové a násilné kriminality, zjistíme, že zde došlo rovněž ke snížení počtu evidovaných trestných činů. Vypovídací hodnota zde zaznamenává níže uvedený graf č. 2.²⁰

Graf č. 2 – Evidovaná kriminalita dětí a mladistvých

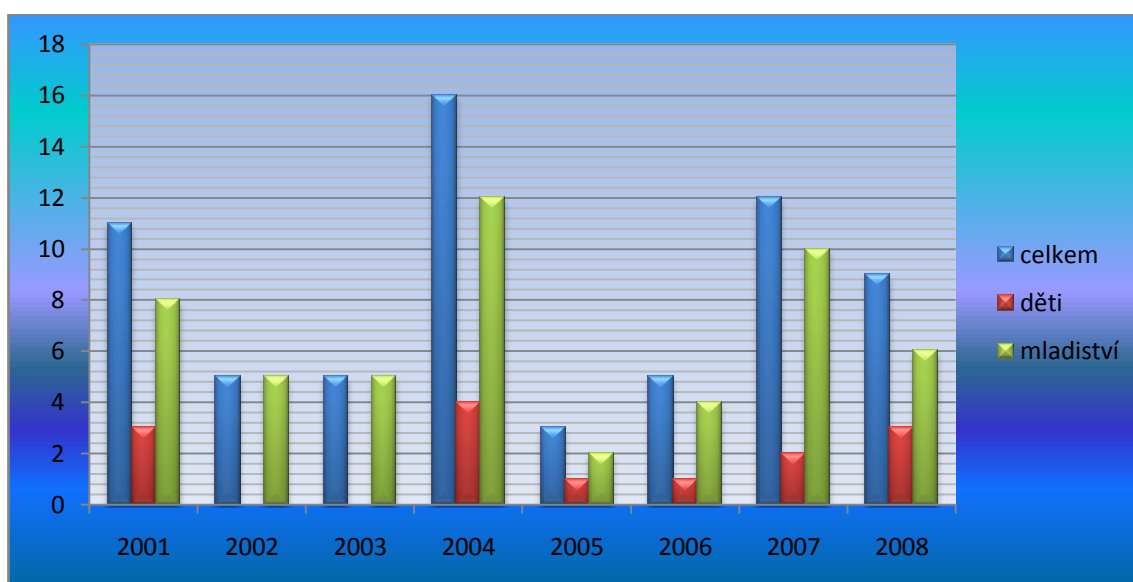

V uvedených problematikách byl tedy zaznamenán celkový pokles evidovaných trestných činů, kdy zde však stále převládá vyšší počet majetkové trestné činnosti. Zde bylo v souvislosti s dětmi zaznamenáno celkem 3419 skutků.

²⁰ Evidenčně statistický systém kriminality Policejního prezidia České republiky.

Mladistvý zde za stejné období zaznamenali celkem 7294 evidovaných skutků. V souvislosti s dětmi bylo v roce 2002 zaznamenáno 982 skutků násilné kriminality. Mladiství zde však za stejné období zaznamenali mírný nárůst oproti roku 2001, kde rozdíl činí 100 evidovaných skutků. V rámci nejzávažnější kriminality byl rovněž zaznamenán pokles evidované kriminality, kde se děti nedopustili žádné vraždy a mladiství vraždili v pěti případech. Srovnání této nejzávažnější kriminality vyjadřuje graf č. 3. Uvedené výsledky za dané období mohou být dále připisovány novele trestního řádu, ale také snížení aktivity dětí a mladistvých na poli páchané kriminality, kdy může být příčina spatřována rovněž v řádné a účinné prevenci.

Graf č. 3 – Podíl dětí a mladistvých na vraždách

Navazujícím hodnoceným obdobím je rok 2003, kdy bylo v tomto roce statisticky evidováno celkem 357 740 trestných činů. Pokud bychom tento stav opětovně hodnotili s rokem 1993, můžeme uvést, že jde o první nejnižší počet evidovaných trestných činů za dosavadní období znázorněné v grafu č. 1. V období roku 2003 tedy došlo k navazujícímu poklesu veškerých základních druhů registrované kriminality, tedy především hodnocené majetkové a násilné. V porovnání s rokem 2002 byl zaznamenán celkový stav 357740 trestných činů, což představuje oproti předchozímu roku pokles o 14601 trestných činů.²¹ Tento klesající trend se týkal rovněž dětí a mladistvých, kde

²¹ Evidenčně statistický systém kriminality Policejního prezidia České republiky.

vidujeme 4692 trestných činů v souvislosti s dětmi a 9779 trestných činů k mladistvým. Jak je znázorněno na výše uvedeném grafu č. 3, bylo v tomto roce, jakožto v roce předchozím připsáno pět vražd mladistvým. Děti v tomto roce na vraždách neměli opět žádný podíl. Uvedený stav po zhodnocení opětovně vypověděl skutečnosti o poklesu evidovaných trestných činů v rámci statistiky kriminality. Tento příznivý stav měl dle předpokladů pokračovat i v dalším sledovaném období. Zda byly předpoklady skutečně naplněny můžeme dnes zpětně s přesností vyhodnotit.

Kladně může být následně vyhodnocen celkový výsledek registrované kriminality za období roku 2004. V tomto roce dochází dle předpokladů k opětovnému poklesu celkového počtu registrovaných trestných činů, kdy se počet zastavil na čísle 351 629. Rozdíl tedy oproti předchozímu roku činil 6111 registrovaných trestných činů. V tomto období však došlo k razantní změně, kdy došlo nečekaně k snížení registrované majetkové kriminality na úkor kriminality násilné. V souvislosti s majetkovou kriminalitou hovoříme o celkovém počtu 243 808 registrovaných trestných činů, kde jde tedy oproti předcházejícímu roku o 9564 méně registrované majetkové kriminality. Na tomto výsledku se dále podílely děti s počtem 1953 a mladiství s počtem 4701. Jak již bylo uvedeno výše, došlo v tomto období k registrování většího počtu násilných trestných činů. Zaregistrovaných bylo celkově 23579, kdy došlo ve srovnání s předchozím rokem k nárůstu o 1221 násilných trestných činů. V rámci dětí je z celkového součtu uváděno 705 trestných činů, kde dalších 1341 připadá na mladistvé. Alarmujícím se v tomto období stal především počet statisticky registrovaných vražd v souvislosti s dětmi a mladistvými. Celkově sice došlo k poklesu evidovaných vražd oproti předchozímu roku, ale velice znepokojivý byl výsledek, kde jsou 4 vraždy připsovány dětem a dokonce 12 vražd si připsali mladiství. Uvedené období je dále spojováno s úspěchem snižování počtu registrovaných trestných činů v oblasti majetkové, ale zároveň se stalo jedním z nejdiskutovanějších období páchaní násilné kriminality ze strany dětí a mladistvých.

Výsledek období roku 2005 je pravděpodobně přiměřenou reakcí na ne příliš kladně hodnocené období předchozího roku, kdy celá společnost volala po sjednání nápravy. Období roku 2005 se tak stalo jedním z nejlépe hodnocených období, kdy bylo celkově zaregistrováno 344 060 trestných činů. Došlo zde tedy k poklesu registrované kriminality ve všech směrech. Celková majetková kriminalita dosáhla počtu 229 279

registrovaných trestných činů, což je v porovnání s předchozím rokem o 14 529 méně. Podíl dětí je zde uveden počtem 1786 a podíl mladistvých počtem 4643 trestných činů. Tíživá situace v oblasti násilné kriminality byla v daném období završena celkovým počtem 21 684 registrovaných trestných činů. V souvislosti s dětmi je uvedeno 581 a s mladistvými 1149 registrovaných trestných činů. Uvedený stav se projevil také v počtu spáchaných vražd, kde v souvislosti s dětmi je evidována 1 a s mladistvými 2 vraždy. Uvedený vývoj sleduje rovněž graf č. 1, 2 a 3.²²

Pokračujícím trendem ve snižování statisticky registrované kriminality se stalo i následující období roku 2006, kde bylo dokonce docíleno nejnižšího počtu zaregistrovaných trestných činů od roku 1999, kde byla zjištěna maximální kulminace. Celkově bylo v roce 2006 registrováno 336 446 trestných činů, což odpovídá snížení oproti předchozímu roku o 7614 trestných činů. Tento pokles se projevil také v majetkové a násilné kriminalitě. V souvislosti s dětmi zde bylo registrováno 1820 majetkových a 544 násilných trestných činů. Mladiství se na uvedeném stavu podíleli 4159 majetkovými a 990 registrovanými trestnými činy. Děti z uvedeného výčtu připsali celkem 1 a mladiství 4 vraždy, kde u mladistvých došlo oproti předchozímu roku k navýšení o 2 vraždy. Celkově lze tedy zhodnotit, že byl rok 2006 v registraci počtu trestných činů velice úspěšný. Převládají však rozporuplné pocity při pohledu na počet vražd v souvislosti s dětmi a mladistvými.

Následující rok 2007 se z pohledu statistiky stává opět jedním z roků, který narušuje pomyslný trend ve snižování registrovaných trestných činů. Uvedené období bylo ve znamení nepříznivého výsledku celkově registrované kriminality. V tomto roce se počet trestných činů zastavil na čísle 357 391. Jedná se tedy o výsledek s nárůstem 20 945 registrovaných trestných činů. Zaregistrovaný stav se také odrazil v nárůstu registrovaných trestných činů v souvislosti s mladistvými, kde byl nárůst násilné kriminality statisticky vyjádřen číslem 92. Opačný vývoj byl u dětí. Zde bylo zaznamenáno 498 registrovaných trestných činů násilné kriminality, kdy jde oproti předcházejícímu roku o pokles. Tento činí 46 registrovaných trestných činů. Nepříznivý stav byl v souvislosti s dětmi a mladistvými zaznamenán také u vražd.

²² Evidenčně statistický systém kriminality Policejního prezidia České republiky.

Statisticky jsou zaznamenány za uvedené období 2 vraždy u dětí a 10 vražd u mladistvých, kdy tento stav nastolil obdobný problém jako na konci roku 2004. V rámci registrované majetkové kriminality byl u dětí zaznamenán pokles na 1457 a u mladistvých na 3966. Tento klesající trend v majetkové kriminalitě byl však opět zastíněn zářejícím výsledkem statisticky evidované násilné kriminality u dětí a mládeže.

Posledním hodnoceným obdobím je rok 2008, kdy bude toto období srovnáno s předchozím obdobím roku 2007, které se projevilo celkovým nárůstem evidovaných trestných činů a kulminovalo tak téměř na hodnoty konce období roku 2003.²³

Období roku 2008 je v porovnání s obdobím roku 2007 hodnoceno celkově jako kladné. Uvedený rok byl statisticky ukončen počtem 343 799 evidovaných trestných činů. Jde tedy oproti předchozímu roku o celkový pokles. Konečný rozdíl tedy činí 13 592 registrovaných trestných činů. Svůj podíl zde opět sehrává stav celkové majetkové a násilné kriminality. Pokud hovoříme o majetkové kriminalitě, zjišťujeme ze statistické evidence celkový počet 219 347 registrovaných trestných činů, kdy rozdíl oproti předcházejícímu období činí 8919 trestných činů. Děti se na tomto stavu podílely s 1409 a mladiství 3844 evidovanými trestnými činy. Celkový statistický stav násilné kriminality činil 17 875. Z tohoto počtu je zde zastoupeno 499 evidovaných trestných činů v souvislosti s dětmi a 958 v souvislosti s mladistvými. Určitý pokles oproti předchozímu roku je znatelný i u vražd, kde jsou u dětí registrovány 3 a u mladistvých 6 vražd.

V návaznosti na předchozí rozbor registrované kriminality je možné konstatovat, že celková registrovaná kriminalita dětí a mladistvých má v České republice klesající tendenci. Graficky tuto situaci znázorňuje uvedený graf č. 2. Především informaci lze však využít pouze s vědomím, že jde skutečně a výlučně o data spojená s registrovanou kriminalitou. Na základě takto získaných informací však nemůžeme zjistit skutečný celkový stav kriminality v rámci České republiky. Uvedený stav můžeme hodnotit následující větou. *Rozdíl mezi skutečnou kriminalitou a kriminalitou registrovanou je*

²³ Evidenčně statistický systém kriminality Policejního prezidia České republiky.

označován jako latentní (skrytá) kriminalita. ²⁴ Latentní kriminalita ve své podstatě obsahuje veškeré trestné činy nezjištěné či polici neoznámené. Všeobecně se uvádí tvrzení, že latentní kriminalita bude pravděpodobně u některých trestných činů daleko vyšší nežli kriminalita registrovaná. Příkladem zde může být například znásilnění. Důvodem zde bude především skutečnost, že se oběť trestného činu rozhodne z nějakého důvodu tento trestný čin neoznámit. Zájmem společnosti je především fakt, aby veškeré trestné činy byly zjištěny a potrestány. Následně je možné rovněž přistoupit k prevenci v určité oblasti kriminality. Důležitým mezníkem v této situaci může být fakt aktivního budování důvěry v Policii České republiky u občanů, kdy je činnost policie především službou veřejnosti. ²⁵

2.2 Rodinné prostředí a kriminalita mládeže

Rodinné prostředí je bezesporu prvním mezníkem v otázce vzniku kriminality mládeže, kde je možno tomuto patologickému jevu včas předejít, případně vhodným způsobem eliminovat jeho následky. V první řadě lze vycházet z dlouholeté zkušenosti a již v knihách zdomácnělého tvrzení, že moderní a dobře fungující rodina je základem státu, tedy sociální společnosti. Svým uskupením a funkcí by měla zaručit řádnou výchovu jedince pro plnohodnotný život ve společnosti. Můžeme tedy s jistotou nadsázkou říci, že rodina vytváří tvář společnosti, ale působí rovněž jako zázemí, kde je možno hledat ochranu, podporu a inspiraci pro řešení všedních i nevšedních situací každodenního života.

Úkolem rodiny tedy není pouze zajištění biologicko reprodukční funkce společnosti, ale především udržení soudržnosti a řádu v takto vzniklém uskupení. Funkční rodina je pro rozvíjejícího se jedince nenahraditelnou institucí, která vede vychovávaného člověka k sociálnímu způsobu života. Členové rodiny jsou počátečním článkem v hierarchii výchovy, který má možnost působit na vyvíjejícího se jedince v prvních fázích jeho života. Působí tak na přístup jedince k ostatním členům rodiny a potažmo tím formují jeho budoucí přístup vůči celé společnosti. Vzájemné ovlivňování členů

²⁴ Kuchta, J., Válková, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 265 - 267. ISBN 80-7179- 813-4.

²⁵ Evidenčně statistický systém kriminality Policejního prezidia České republiky.

rodiny však působí také v opačném směru, kdy má naopak vliv mladší generace na generaci starší. V moderní společnosti je v současné době uplatňováno demokratické soužití, kdy je preferován vztah rodičů s dětmi ve formě přátelství. Tímto vztahem je rovněž upevňována základní jistota poskytovaná rodinou, tedy celková stabilita v oblasti sociálně – psychologické.

V rodině jsou uskutečňovány první touhy, realizovány představy a hodnoceny výsledky chování a jednání. Je zde uskutečňována také zpětná vazba na různé podněty, které jsou přirozenou součástí každodenního života. Jedná se o nenahraditelnou možnost, kdy si může jedinec přímo ve svém blízkém okolí ověřit a vyhodnotit výsledky svého jednání, chování a tím i rozpoznat, co je žádoucí a naopak co je negativně hodnoceno ze strany jeho vzorů, kterými mohou být nejen rodiče, ale také osoby uskutečňující náhradní péči. Jedná se tedy o období důležité pro vyprofilování jedince, které je přínosné pro hodnocení vlastního života, ale také přispívá k tvorbě životního přístupu vůči celé společnosti. Z tohoto důvodu není možné a žádoucí tento úsek života v žádném případě ze strany rodičů podceňovat, ale naopak je nutné k němu přistupovat s náležitou odpovědností. Vždyť přece harmonický vztah v rodině je tím nejpříkladnějším modelem partnerského soužití.

Samotná výchova byla vždy založena na principu rozdílné role rodičů, kdy však byla preferována především společná výchova, která měla dále přesně specifikovanou funkci ženy s rozdílnou funkcí muže. V souvislosti s mnohaletou zkušeností předchozích generací je v dnešní moderní společnosti stále preferována výchova oběma rodiči, tedy ženou i mužem. Určitým stupněm vývojových změn prošlo v rámci emancipace žen již zmiňované funkční zařazení muže a ženy. Z těchto důvodů není v dnešní době rovněž výjimkou muž absolvující mateřskou dovolenou z důvodu, že je žena schopna ve vyšší míře ekonomicky zajistit rodinu. Zde je rovněž možno uvést fakt změny zastoupení prarodičů na podílu výchovy dětí, kdy jsou tito stále častěji a déle zapojeny do pracovního procesu. K tomuto faktu přispívá také současný životní styl, který ve větším měřítku preferuje samostatný způsob bydlení, tedy odděleně od prarodičů.

Socializační proces v rámci rodinné výchovy však nemusí mít vždy pouze bezproblémový průběh dle vytyčených představ a cílů, ale může být ovlivněn

nečekanými skutečnostmi, které mohou mít nežádoucí vliv především na další vývoj vychovávaného dítěte. Na této skutečnosti se podílí nejenom dnešní hektický způsob života, ale rovněž zde hrají důležitou roli okolnosti vznikající přímo v rodině, kdy mohou být zapříčiněny jedním nebo oběma rodiči. Tyto skutečnosti mohou následně přerůst v nekontrolovatelný řetězec negativního jednání, které může velkou měrou přispět ke vzniku kriminogenních faktorů.

Jednou z příčin vzniku těchto kriminogenních faktorů může být zaviněné či nezaviněné narušení sociální soběstačnosti rodiny, kde jeden či oba rodiče mohou z různých příčin přijít o zaměstnání a stávají se tak do jisté míry závislími na sociálním programu státu, který je však uzpůsoben jako částečné náhradní řešení vzniklé situace. V žádném případě nemůže být tímto programem v závislosti na ekonomické situaci státu kompenzována plnohodnotná náhrada ušlého výdělku. Takto zapříčiněný pokles životní úrovně se může následně promítnout v psychické stránce života rodičů, který může následně podstatným způsobem ovlivnit výchovu dítěte. Obavy z uvedeného stavu jsou aktuální především v dnešní době probíhající ekonomické krize, kdy se toto riziko několikanásobně zvýšilo. Změna chování rodičů může dále přerůst v zanedbávání potřeb dítěte a následně ke ztrátě dlouho budované opory, která je pro vychovávané dítě nenahraditelná. Uvedená situace je o to závažnější, že svým rozsahem může způsobit celkovou destrukci vztahu dítěte k rodičům, kdy rodič přestává být v očích dítěte vysněným vzorem. Tato skutečnost může mít za následek fakt, kdy dítě začne vyhledávat svůj vzor v řadách svých vrstevníků. Následně je však vystaveno riziku, že se stane obětí nežádoucích návyků, kdy tyto mohou zapříčinit následné odmítání řádného chování vůči rodině i společnosti. Z uvedeného důvodu je nutné případnou negativní situaci řešit citlivě a především s ohledem na vychovávané dítě.

Dalším problémem socializačního procesu v rodině může být opak předchozího stavu, kde jsou rodiče ve velké míře zaneprázdněni realizací svých pracovních povinností v důsledku čehož nemají dostatek času pro řádné plnění výchovného procesu. Rodiče si však tento stav plně uvědomují, ale jsou ho schopni řešit pouze na úkor řádné výchovy. Tímto řešením se ve většině případů stává fakt, kdy je dítě zahrnováno přemírou materiálního zabezpečení, které však již postrádá nutnou kontrolu volnočasových aktivit. Následkem této péče může být skutečnost, že dítě přestává rozeznávat skutečné hodnoty a bere tento stav jako samozřejmost. Mezi svými

vrstevníky se těší převážně oblibě, kdy si jejich přízeň může získávat pomocí různých dárků. Uvedená výchova však postrádá projev citů, které není možno materiální stránkou nahradit.

Jedním z mnoha rizik spojených s výchovou dítěte může být také fakt, kdy se rodiče sami odmítají přizpůsobit životu ve společnosti, páchají kriminalitu, nadměrně požívají alkoholické nápoje a v neposlední řadě se také mohou dopouštět násilí na dětech. V této fázi je však již nevyhnutelný zásah do rodiny ze strany státní instituce, která musí dohlédnout na zdravý vývoj dítěte i za cenu, že zcela převezme péči o vychovávaného jedince.^{26,27}

2.3 Školní prostředí – sociálně patologické jevy

Rodinná výchova je následně dále doplňována sociálně vzdělávacím programem, který je v prvotní fázi zajišťován převážně ze strany státu a v pozdější době také ze strany jiných soukromých institucí. To však pochopitelně ve své podstatě nevylučuje možnost, že by ze strany soukromých institucí nemohla být zajišťována i zmíněná prvotní fáze vzdělávání. Záměrem vzdělávacích institucí však není náhrada rodinné výchovy, ale jde zde především o dosažení předem vytyčených cílů vzdělávání a další možností začleňování jedinců do společnosti. V počátku tohoto začlenění je především čerpáno a navazováno na rodinnou výchovu a posléze také na předškolní výchovu, která může být považována za základní pilíř školní výchovy. Zde dostává vychovávaný jedinec první možnost kontaktu s širším kolektivem svých vrstevníků mimo prostředí rodiny. Ve svém počátku zde získává nové dovednosti, učí se respektu k autoritám a zvládá denní režim, který je v těchto zařízeních vyžadován. Takto míněná prvotní výchova je důležitým mezníkem v životě jedince a dává předpoklad pro úspěšné absolvování vyšších stupňů školské výchovy.

Navazujícím článkem v systému vzdělávání se stává základní školní výchova. Zde je využito vytvářeného respektu k autoritám a dále rozvíjena již započatá socializace vzdělávaného jedince. Školní docházka vytváří další nové možnosti při zařazování

²⁶ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1.vyd. Praha: SLON, 2006, ISBN 80-86429-58-X.

²⁷ KRAUS, B. Poláčková, V., *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2.

osobnosti do kolektivu, společného řešení úkolů a rozvíjení přirozeného talentu a dovedností. Vzdělávací zařízení pro plnění těchto úkolů zajišťuje nejen materiální zázemí, ale především kvalifikovaný lidský potenciál pedagogických pracovníků, kteří značnou měrou ovlivňují způsob a kvalitu realizovaného vzdělávání. Samotné vzdělávání je však i nadále součástí spolupráce rodiny a školy, kdy na základě této odpovídající spolupráce je možno zajistit optimální prostředí pro cílenou socializaci dítěte.

Jak již bylo zmíněno, veškeré kladné výsledky vzdělávacích zařízení jsou přímo závislé na lidském přístupu a kvalitní odborné připravenosti pedagogických pracovníků. Z tohoto důvodu je na kvalitní přípravu těchto pedagogických pracovníků kladen velký důraz s předpokladem dalšího celoživotního vzdělávání. Pracovní náplň pedagogických pracovníků však není pouze samotné vzdělávání jedinců, ale také řešení různých situací, které jsou následně nuceni kvalifikovaně řešit. V souvislosti s působením ve školském zařízení se ve většině případů stávají prvními články při zjišťování a řešení různých kriminogenních faktorů, které mohou mít počáteční původ v rodině, nebo vznikají přímo v souvislosti se školním zařízením. Základním signálem se pro tyto faktory mohou stát například situace, kdy dítě začne zanedbávat školní docházku, markantně změní svůj prospěch a v neposlední řadě se také může nevhodně chovat ke spolužákům, ale i samotným pedagogům. Uvedené jednání může být způsobeno různými příčinami, kdy tuto příčinu je třeba včasné odhalit a následně adekvátně řešit.

Jednou z těchto příčin může být také fakt, kdy se dítě mohlo stát obětí šikany ze strany jednoho či více spolužáků, rodinných příslušníků, nebo dokonce ze strany samotného pedagoga. Důležitým mezníkem se tak pro zdárné řešení stává včasné odhalení tohoto negativního jednání a následné přijetí vhodných opatření ze strany rodiny či školy. Pokud hovoříme o školní šikaně, mohou být následně ze strany rodičů zaregistrovány různé signály podezřelých projevů oběti. Můžeme zde pozorovat například některé z následujících změn:

- *Za dítětem domů nedochází žádný spolužák, zdá se, že nemá žádné kamarády.*
- *Dítě je zaražené, posmutnělé až depresivní, nemluví o tom co se děje ve škole.*
- *Špatně usíná, má poruchy spánku, zdají se mu hrůzostrašné sny.*

- *Dojde k výraznému zhoršení prospěchu, je nesoustředěné, bez zájmu.*
- *Často ho před odchodem do školy nebo po příchodu pobolívá hlava, břicho.*
- *Dítě často navštěvuje lékaře, znenadání se objevuje neomluvená absence.*
- *Dítě chodí do školy nebo ze školy oklikami.*
- *Přichází domů s potrháným oblečením, poškozenými školními pomůckami nebo bez nich.*
- *Často mu nevychází kapesné, ztrácí ho, požaduje další peníze.*
- *Dítě přichází domů vyhladovělé, i když dostává svačiny a obědy má zajištěny.*
- *Nedokáže uspokojivě vysvětlit svoje zranění (odřenin, modřin, popálenin).*
- *Vyhrožuje sebevraždou, nebo se o ni dokonce pokusí.*²⁸

Pokud je ze strany společnosti žádoucí potírání této formy negativního chování, je v první řadě důležité určit, které jednání je možno za šikanu považovat. Uvedený pojem je v praxi používán velice často, ale není součástí platné právní úpravy. Slovník cizích slov pojem šikanování definuje jako hovorový výraz pro pronásledování, záměrné, zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání a týrání.²⁹ V případě šikanování se tedy může jednat o fyzické, psychické, ale i verbální působení agresora na oběť. V trestním zákoně je tedy samotné jednání pachatele šikany zahrnuto do ustanovení několika paragrafových znění, kdy při tomto jednání dochází k naplnění skutkové podstaty řady trestných činů. Z vybraných ustanovení jde například o omezování osobní svobody - § 231, loupež - § 234, vydírání - § 235, znásilnění - § 241, pohlavní zneužívání - § 242 a 243, ublížení na zdraví - § 221-224, poškozování cizí věci § 257 trestního zákona.³⁰

Samotné projevy šikanování můžeme rovněž zařadit ve velké míře mezi latentní kriminalitu, kdy právě zde zůstává převážná část tohoto patologického jednání neodhalena a pachatel nepotrestán. Projevům nežádoucího jednání lze předcházet především dobře nastaveným programem prevence a s ním spojenou všímavostí ze strany celé společnosti.

²⁸ Kolář. M., Skrytý svět šikanování ve školách, Portál, Praha 1997, s. 112, ISBN 80-7178-123-1.

²⁹ Kolář Michal, Skrytý svět šikanování ve školách, Portál, Praha 1997, s. 118, ISBN 80-7178-123-1.

³⁰ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

2.4 Využití volného času - negativní působení vrstevnických skupin

Volný čas je významnou pedagogickou, ekonomickou a sociologickou kategorií. Definovat bychom ho mohli jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Ve volném čase si své činnosti svobodně vybíráme, děláme je rádi, dobrovolně, přinášejí nám radost, uspokojení a odpočinek. Způsob jeho využívání je jedním z ukazatelů životního stylu. Naplňování volného času je významné zejména pro děti a mládež.

Volnočasové aktivity jsou ovlivněny biologickým zráním a jsou odrazem dosažené úrovně sociálního, mentálního a psychického zrání. Zároveň jsou stimulem dalšího zrání jedince a posunem v hodnotové orientaci. Realizace zájmů a potřeb dítěte a mladého člověka prostřednictvím volnočasových aktivit patří do sociálního učení.³¹

Nejvýznamnějším činitelem volného času je rodina. Rodiče by měli s dítětem trávit co nejvíce času, měli by znát jeho potřeby a zájmy. Je především nutností informovat se o tom, co dítě dělá ve volném čase, s jakými přáteli se stýká, kde se zdržuje, když není doma, kdy se vrací domů a v jakém stavu. Jestliže k takovému rodičovskému dohledu nedochází, tak je větší pravděpodobnost, že se dítě uchýlí k nežádoucí partě a k delikventnímu jednání.

S obdobím dospíváním se zmenšuje i čas trávený s rodinou. Mládež má potřebu se sdružovat v kolektivu lidí, a to zejména vrstevníků. Vrstevnická skupina je pro dospívajícího stále důležitější, identifikuje se s ní a stává se pro něj zdrojem sociální a emoční opory. Časné uvolňování rodinných vazeb v dysfunkčních rodinách a oslabování sociálních vazeb mladých lidí vede k tomu, že si některé party vytvářejí svoje vlastní ideologie, které mohou mít za následek delikventní jednání. Neuvědomovaným motivem takového chování je snaha předvést se před kamarády, touha být zajímavý, odlišovat se od ostatních a vyniknout. V partě se snadno podléhá negativním protispolečenským vlivům. Mládež nemá ještě dostatek životních zkušeností a sugestivně vnímá chyby a nedostatky okolí, ve kterém žije.

³¹ KRAUS, B. Poláčková, V., *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 166. ISBN 80-7315-004-2.

Nároky na konformitu v partě jsou obvykle vyšší než v jiných skupinách. Zahrnují způsob vyjadřování, druh preferované hudby, postoj ke škole, k rodičům, k drogám, k alkoholu, ale i úpravu zevnějšku. Tito lidé se vymknou mechanismům sociální kontroly, vytvoří si vlastní přístup k hodnotám a chovají se vysoce autonomně. Členové party tráví čas v hernách, požívají drogy, alkoholické nápoje, a pro materiální zajištění těchto potřeb páchají trestnou činností (krádeže, loupeže, vydírání). Již vzniklé delikventní party jsou většinou neovlivnitelné zvenčí.

Další dominantní volnočasovou aktivitou mládeže, jak ukazují výsledky výzkumu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je v současné době sledování televize a činnost spojená s počítačem. Dokonce až 76 % mládeže sleduje každý den televizi. Tyto média však v malé míře odrážejí realitu přirozeného světa a produkují realitu virtuální. Mládež je tedy médii manipulována a postoje médií přijímá. Nástup nových technologií ve volném čase mládeže přinesl pokles četby knih, kdy výpočetní technika vytváří vlastní podobu sdělení a text v knihách se zdá být v nastupujícím digitálním věku zastaralý.

Nejvhodnější aktivita trávení volného času je pobyt v přírodě, turistika a sport. Tyto aktivity mají mimořádně příznivý vliv na sociální a psychický vývoj dětí a mládeže. V současné době existuje mnoho zařízení pro výchovu mimo vyučování. Lze uvést například školní družinu, školní kluby, domovy mládeže, tělovýchovné a sportovní organizace, kulturní zařízení, kroužky s různým zaměřením, církve a náboženská společenství. Volnočasové aktivity ovlivňují také rozvoj schopností a dovedností dítěte a mohou kompenzovat negativní vliv rodiny i školní neúspěšnosti. Děti by měly být vedeny rodiči k tomu, aby využívaly svůj volný čas v některých z výše uvedených institucí, a aby rozvíjely a pěstovaly své koníčky a zájmy. Jedině tímto způsobem lze zabránit sklouznutí mladé generace k nekonformnímu a nežádoucímu jednání.³²

K otázkám volnočasových aktivit dětí a mládeže je aktivně přistupováno také v rámci jednotlivých měst, kde jsou vedle preventivních programů aktivována i střediska volného času dětí a mládeže.

³² www.msmt.cz

V rámci města Brna zde můžeme uvést například Středisko volného času působící v Brně – Lužánkách,³³ které je krajským školním zařízením pro aktivity ve volném čase všech věkových a sociálních skupin. Uvedeného středisko má dále pobočky i v ostatních městských částech města Brna. Jedním ze zástupců těchto poboček je například Bezbariérové centrum volného času působící v městské části Brno – Lesná. Náplní těchto středisek je zajištění rozsáhlého spektra volnočasových aktivit pro zdravou i handicapovanou mládež. Tato střediska nabízejí trávení volnočasových aktivit formou stálých akcí, mezi které patří například aerobic, power jóga a stolní tenis pro veřejnost, ale rovněž jsou zde nabízeny v rámci ucelených programů i jednorázové akce, které jsou pro veřejnost pravidelně zveřejňovány formou kalendářů akcí. Tyto akce jsou dále realizovány ve spolupráci se školami, kde tato střediska zastávají funkci koordinátora při zajímavých soutěžích mezi školami. Uvést můžeme například aktuálně konanou soutěž Liga brněnských škol v orientačním běhu, nebo turnaj základních škol v šachu. Střediska také spolupracují při vytváření jednotlivých projektů, které jsou svým zaměřením určeny pro jednotlivé školy. Převážně se jedná o projekty spolufinancované Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

2.5 Dílčí závěr

Kriminalita páchaná na území současné České republiky je systematicky dlouhodobě zaznamenávána v návaznosti na různé stupně vývoje společnosti, kdy se každé období stává součástí registrované statistiky. Tato je registrována například Policií České republiky, která je schopna zajistit jednu z nejpřesnějších a nejaktuálnějších evidovaných statistik registrované kriminality. V návaznosti na tuto statistiku lze vyhodnotit změny ve vývoji kriminality v České republice, kdy je následně možno na tyto změny aktivně reagovat například vhodně zaměřenou prevencí v požadované oblasti, která je s konkrétním nárůstem kriminality přímo spojena. Výsledkem těchto opatření je zajištění bezpečnosti občanů a celková stabilizace situace ve společnosti. Život celé společnosti se odvíjí od svého základního článku, za který je dlouhodobě považována funkční rodina.

³³ www.luzanky.cz

Rodina má ve společnosti nezastupitelné místo ve výchovném působení a počáteční socializaci vychovávaného jedince. Zde má dítě možnost vytváření prvních vzorů chování a získávání zpětné vazby svého jednání. Z tohoto důvodu je velice důležitý přístup rodičů k systematické výchově, která je důležitým mezníkem v začleňování dítěte do společnosti. Selhání rodičů při výchově může poznamenat další vývoj dítěte a může vést ke vzniku kriminogenních faktorů. Předcházení těmto negativním jevům je cílem celé společnosti, která má zájem na řádné výchově jedince.

Následným článkem se ve výchově a socializaci dítěte stává předškolní a školní výchova. Zde jsou dány nové a rozšířené možnosti pro celkový vývoj dítěte, kdy se zde má dítě možnost postupně začleňovat do kolektivu svých vrstevníků a získávat přirozenou autoritu k pedagogům. Škola se tak ve spolupráci s rodinou snaží vytvořit optimální prostředí pro výchovu a socializaci. Samotná výchova je zajišťována prostřednictvím pedagogů, kteří musejí být na tuto činnost vysoce odborně připraveni. Jedině takto mohou být schopni čelit rovněž sociálně patologickým jevům, které se mohou v rámci školního prostředí vyskytnout.

Volný čas vyplňuje podstatnou část našeho života, kdy se jeho výplň rovněž odráží do výchovy a socializace jedince. Čas vytvořený pro volnočasové aktivity by se měl stát především záležitostí rodiny, kdy je žádoucí, aby rodiče s dětmi trávily co nejvíce času. V případě volného času tráveného s vrstevníky je žádoucí dohlížet na aktivity, které dítě v tomto prostředí vrstevníků vykonává. Nedostatek času rodičů může následně zapříčinit stav, kdy si dítě může hledat vzor v řadách svých vrstevníků, který nemusí být vždy žádoucí. Uvedené jednání může opětovně vést ke vzniku kriminogenních faktorů, které mohou být ve své podobě těžce řešitelné. Z uvedených důvodů je vhodné volný čas efektivně vyplňovat.

3. Prevence kriminality mládeže

Kapitola se zaměřuje na prevenci v souvislosti s pácháním kriminality mládeží, úlohou Ministerstva vnitra České republiky a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v rámci této problematiky, kdy jsou zde rovněž uvedeny důvody vzniku Strategie prevence a vymezení nejčastěji používaných dělení prevence.

3.1 Vymezení prevence

Páchání kriminality v jakékoliv formě má v konečné podobě dopad na celou společnost. Máme zde především na mysli tíživý dopad na ochranu života, zdraví a majetek. V návaznosti na statistické výsledky a zkušenosti z předchozích let byla tato situace vyhodnocena rovněž z pohledu České republiky. V souvislosti s vyhodnocením veškerých skutečností byla zdůrazněna nutnost vytvoření strategie, na základě které by bylo možné zásadním způsobem předcházet vzniku patologického dění ve společnosti. Mělo se tedy jednat především o komplexní ochranu veřejnosti před vznikem trestné činnosti a následným řešením jejich případných následků. Prevence kriminality se tak stává součástí bezpečnostní politiky státu.

*Dle výkladového slovníku je tedy **bezpečnostní politikou státu** myšlena především společenská činnost, jejíž základ tvoří souhrn základních zájmů a cílů, jakož i hlavních nástrojů k jejich dosažení, směřující k zabezpečení státní svrchovanosti a územní celistvosti státu a jeho demokratických základů, činnosti demokratických institucí, ekonomického a sociálního rozvoje státu, ochrany zdraví a života občanů, majetku, kulturních statků, životního prostředí a plnění mezinárodních bezpečnostních závazků.³⁴*

V České republice je vrcholným orgánem prevence Republikový výbor pro prevenci kriminality, který byl zřízen v roce 1993. Tomuto výboru předsedá ministr vnitra, kdy zde dále zasedají zástupci kompetentních ministerstev.

³⁴ www.mvcr.cz. Výkladový slovník krizového řízení a obrany státu.

Republikový výbor pro prevenci kriminality ve svém obsáhlém výčtu úkolů podtrhuje odpovědnost za *vytváření koncepcí preventivní politiky na meziúřadní úrovni, kdy dále metodicky vede regionální a místní orgány při realizaci Strategie prevence kriminality*.³⁵ Rovněž však zastává plnění úkolů v rámci mezinárodní spolupráce v oblasti prevence kriminality. Samotnou prevenci kriminality tedy můžeme chápat jako určité jednání či konání, kterým se snažíme eliminovat vznik protiprávního jednání.

V souvislosti s rozdělením prevence kriminality nejčastěji používáme dělení dle níže uvedené struktury:

Prevence sociální

Pod uvedeným pojmem se zaštiťuje velice široké spektrum prevence, které sahá od předcházení kriminálního chování jedince se sklonem k páčání trestné činnosti, až po prostředí ve kterém jedinec žije. Tímto může být rodina, škola, ale i jakýkoliv kolektiv, ve kterém se jedinec nachází.

Prevence situační

Jedná se o prevenci, jejímž úkolem je především zamezit pachatelům v možnosti kriminalitu páchat v rámci určitého času, místa příležitosti. Jsou zde zahrnuta veškerá technická či fyzická opatření k zamezení páčání trestné činnosti. Vhodným opatřením zde mohou být různé mechanické zabezpečovací zařízení zabraňující vniknutí do objektu, přítomnost hlídkové služby policie, ale i vhodná forma distribuce propagačního materiálu.

Prevence viktimmnosti

Tato prevence je založena především na vhodném způsobu informování občanů a s tím spojené poradenství prostřednictvím informačních letáků či médií, kdy je občan seznámen s možností obrany ještě před vznikem trestné činnosti. Vhodným způsobem jsou zde zveřejněny nejrozšířenější způsoby páčání trestné činnosti.³⁶

³⁵ www.mvcr.cz. Prevence kriminality, Statut republikového výboru pro prevenci kriminality.

³⁶ TURAYOVÁ, Y. *Kriminologické aspekty zločinu*. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, spol s. r. o. Bratislava, 2001, ISBN 80-89047-25-4.

Uvedené prevence je možno dále rozdělit na další níže uvedené členění, které je v souvislosti s prevencí kriminality mládeže používáno nejčastěji.

Primární prevence

Uvedená prevence je zaměřena na celou společnost, tedy instituce i občany, kdy se pomocí této prevence se snažíme vhodným způsobem optimalizovat životní podmínky ve společnosti. Pokud zde budeme hovořit o prevenci zaměřené na mladistvé, je nutné si uvědomit, že výraznou úlohu zde může sehrát především rodinné zázemí a škola.

Sekundární prevence

V úrovni kriminality mladistvých zde můžeme hovořit o systémovém zaměření prevence na určité rizikové jedince či skupiny, kdy u těchto je větší pravděpodobnost, že by se mohli stát pachateli či obětí trestné činnosti. Významnou roli zde může opět sehrát rodina, ale i škola s využitím různých poradenských služeb.

Terciální prevence

Tato prevence je převážně označována jako přímá preventivní strategie, která je zaměřena především na předcházení kriminální recidivě. Mezi poskytované služby může patřit například vyhledání nového pracovního uplatnění či zajištění bydlení.³⁷

3.2 Podíl společnosti na prevenci

Veškerá uvedená prevence následně nachází uplatnění při vytváření Strategie prevence kriminality. Mezi zástupce kompetentní k řešení otázky prevence kriminality patří zcela nepochybně Ministerstvo vnitra České republiky, kdy v rámci koordinace preventivních programů zajišťuje také prostředky pro státní i nestátní organizace.

Jednou z aktivit a priorit Ministerstva vnitra ČR je vytváření preventivně informačních skupin Policie České republiky. Pracoviště těchto skupin jsou vytvářeny

³⁷ TURAYOVÁ, Y. *Kriminologické aspekty zločinu*. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o. Bratislava, 2001, ISBN 80-89047-25-4.

na úrovních okresních, městských a obvodních oddělení, kdy je jejich úkolem především kontakt s občany, místními orgány a institucemi. Dále je služba zaměřena na kontakt se zástupci médií, která jsou dále nápomocna v rámci poskytování informací veřejnosti. Vyškolení policisté jsou zde kompetentní k podání informací v rámci řešených životních situací. Činnost skupiny je zaměřena rovněž na přednášky a besedy, kde je pro zvýšení pozornosti a zájmu mladistvých využíváno různých soutěží. Samotný prevenční efekt plní do jisté míry také přístup policisty v uniformě, který u dětí vzbuzuje přirozený respekt.

Prevence je dále uskutečňována v rámci mnoha programů, které Policie České republiky pro občany vytváří. Jedním z těchto programů zavedených do praxe je projekt Community policing, který svým obsahem a vstřícným přístupem policistů přispívá rovněž k vytvoření nového náhledu na Policii České republiky.

Strategie celého projektu je založena především na úzkém kontaktu policie s veřejností, kdy se dá podstata srovnat s prací četníků prvorepublikového období, kde byla důvěra v četníky získávána právě úzkým kontaktem s občany, místní znalostí a ochotou pomáhat. Projekt můžeme dále specifikovat jako celkové zastřešení různých činností Policie České republiky v souvislosti s aktivní komunikací s veřejností. Samotný úspěch projektu se následně projevuje v dobře realizované prevenci, ale rovněž ve zkvalitnění činnosti policistů vůči občanům.

Pokud však hovoříme v rámci projektu Community policing³⁸ o komunitě, musíme si nejprve specifikovat samotný význam slova komunita. *V rámci samotného projektu je tedy okruh komunity vymezen tím, že komunitu tvoří jedinci, kteří sdílejí společný zájem na otázce bezpečnosti a veřejného pořádku ve své lokalitě.* V souvislosti s prevencí kriminality mládeže můžeme do takové komunity začlenit především učitele, policisty, úřady, nevládní organizace, ale také samotnou mládež.

Jak již bylo naznačeno, tato spolupráce je v rámci Policie České republiky realizována prostřednictvím prevenčních center policie, ale rovněž se na ní podílejí jednotliví policisté.

³⁸ www.mvcr.cz, Community policing.

Nepřehlédnutelnou složkou je v tomto směru bezpochyby uniformovaná část policie, kdy tato přichází do styku s občanem nejčastěji již v prvotních fázích. Přednosti uniformovaného policisty vycházejí především z dobré místní a osobní znalosti svého okolí, kdy se pohybuje přímo v prostředí určité komunity s cílem řešit aktuálně vznikající situace. Jeho pozornost se však neubírá pouze směrem řešení těchto událostí, ale především je zde samotné navázání kontaktů s komunitou, kdy je tímto zajišťována spokojenost občanů a v návaznosti na to i ochota se kterou se občané podílejí na uskutečňování prevenčních opatření. Vypovídací hodnotu o náležitě spolupráci může mít i samotné hodnocení preventivních akcí ze strany občanů, kde je hodnocena i míra informovanosti o práci policie.

Do uvedeného programu prevence jsou ve spolupráci s Policií České republiky zapojována také jednotlivá města, která jsou do programů zařazována především na místní úrovni, kde uskutečňují nejrůznější aktivity v rámci zvolených preventivních programů.

Na základě těchto programů bylo například ve městě Brně vytvořeno již v roce 1995 v rámci Městské policie Brno samostatné oddělení – Koordinační centrum prevence kriminality, kde působí manažeři prevence kriminality, kteří jsou odborně vzděláváni prostřednictvím Odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra České republiky a mají pro tuto činnost odbornou aprobaci. Součástí této činnosti je také sestavení Akčního plánu, jehož obsah je sestavován na základě komplexní bezpečnostní analýzy města v určitém období. Tato vychází především z policejních analýz, statistik nápadu trestné činnosti a z periodicky se opakujícího sociologického průzkumu „Vnitřní bezpečnosti občana města Brna“. ³⁹

Policie České republiky dále úzce spolupracuje s resortem školství, který je výrazným partnerem při uskutečňování prevence v boji proti kriminalitě páchané mládeží. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy je resortem, který se snaží působit především primárně v oblasti vzniku patologických jevů. Tato prevence ve školství zahrnuje především aktivity v oblastech:

³⁹ www. Koncepce prevence kriminality ve městě Brně na léta 2008-2012, Městský program prevence kriminality v Brně.

- Násilí a šikanování.
- Záškoláctví.
- Kriminality, delikvence, vandalismu a jiných forem násilného chování.
- Ohrožení mravnosti a ohrožování mravní výchovy mládeže.
- Xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu.
- Užívání návykových látek, medikamentů a dalších látek.
- Patologické hráčství.
- Diváckého násilí.
- Komerčního sexuálního zneužívání dětí.
- Syndromu týraných a zneužívaných dětí.
- Sekt a sociálně patologických hnutí.⁴⁰

Školské zařízení však není pouze místem vzdělávání a prohlubování znalostí, ale rovněž zajišťuje řádnou výchovu a učení v rámci získávání nových dovedností.

Samostatným hlediskem k zajištění školní výchovy je také prostředí, ve kterém k vzdělávání dochází. Všeobecně je známo, že prostředí přispívá k budování dobrého vztahu ke škole, pedagogům, ale také přístupu ke vzdělání. Z pozice školy je také velice důležité budování vzájemných vztahů mezi rodiči a školou, kdy tento vztah může být v některých případech jediným východiskem při předcházení či řešení mnoha zdánlivě těžko řešitelných problémů. Spolupráce však musí být vzájemná, kdy je vítána iniciativa ze strany rodičů, kteří mají bližší vztah k vychovávanému jedinci. Není tedy možné a žádoucí, aby byla výchova ponechána pouze v rovině vzdělávacího zařízení.

Na úrovni školských zařízení jsou poradenské služby zabezpečovány zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem prevence, kteří spolupracují zejména s třídními učiteli, učiteli výchovy, případně s dalšími pedagogickými pracovníky školy. Poradenské služby mohou být v rámci školy poskytovány také ze strany školního psychologa.⁴¹

⁴⁰ www.msmt.cz, Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí, mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy.

⁴¹ Vyhláška č. 72 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Uvedené funkce zastávají vysoce kvalifikovaní odborníci, kteří jsou v rámci svého vzdělání a zařazení schopni poskytnout poradenství v oblasti výchovy a vzdělávání.

3.3 Dílčí závěr

V souvislosti s otázkou bezpečnostní politiky státu byla rovněž vyhodnocena situace na úseku páchání kriminality na území České republiky. Na základě výsledků byla zdůrazněna nutnost vytvoření strategie, která má účinně chránit veřejnost před patologickým děním ve společnosti.

Odezvou bylo následně předloženo dlouhodobých strategií prevence jednotlivých ministerstev, která se v rámci svých resortů podílejí na účinném zajišťování bezpečnosti ve společnosti. Zpětnou vazbou je následně bezpečnost a spokojenost občanů.

Závěr

Kriminalita je závažný sociálně patologický jev, který postihuje každou společnost. Závažnost tohoto jednání však vzrůstá ve chvíli, kdy se na páchání kriminality začne podílet také mládež. Nebezpečnost tohoto stavu je dána především tím, že se patologické jednání této mládeže může promítnout také v době dospělosti. Samotné páchání kriminality má u mládeže rozličnou motivaci, ale téměř vždy se projevuje svými specifickými znaky, které charakterizují tuto věkovou skupinu. Vzhledem k uvedeným skutečnostem je nutné dbát na řádnou výchovu a preventivní opatření v této oblasti. Prvním článkem při výchově jedince se stává rodina a následně škola, kde je již v počátcích možno výchovu ovlivnit.

Základem společnosti je funkční rodina, která vede své děti k řádnému způsobu života. Současná moderní společnost preferuje stav dětí a rodičů formou přátelství a zajištění stability v oblasti sociálně psychologické. Tuto oblast zajišťují rovněž i osoby, které mají děti v náhradní či pěstounské péči. V dnešních rodinách je také preferována společná výchova obou rodičů. Proces socializace není však vždy bezproblémový a to především v důsledku současného hektického způsobu života. Jednou z příčin vzniku kriminogenních faktorů může být narušení soběstačnosti rodiny důsledkem ztráty zaměstnání, úmrtím, nebo odchodu jednoho z rodičů. Takto oslabená rodina ztrácí životní úroveň, ovlivňuje i výchovu dítěte a může způsobit celkovou destrukci vztahu dítěte k rodičům. Dalším rizikem rodiny je zaneprázdněnost rodičů vůči dětem. Chybí nutná kontrola volnočasových aktivit, dítě se uchyluje k vrstevníkům a rodiče kompenzují tento stav například přemírou dárků. V nejhorším případě se může stát, že rodiče sami páchají trestnou činnost, nadměrně požívají alkoholické nápoje nebo drogy a jsou špatným vzorem svému dítěti.

Důležitým faktorem v procesu socializace je prostředí školy. Záměrem školy je dosažení určitého vzdělání a začlenění jedince do společnosti. Zde se jedinec poprvé dostává do kontaktu s širším kolektivem vrstevníků a získává nové dovednosti. Kvalitu ve školských zařízeních zajišťuje kvalifikovaný pedagogický sbor, který řeší i situace, kdy dítě začne zanedbávat školní docházku, má špatný prospěch nebo se začne ke svým spolužákům chovat nežádoucím způsobem. V tomto případě se však může jednat také o

skutečnost, že se dítě mohlo stát obětí šikany. Následně je důležité včasné odhalení a řešení tohoto patologického jevu, kde důležitou roli sehrává také prevence zajištěná ze strany školy i celé společnosti.

Volný čas je významnou částí života společnosti. Volnočasové aktivity si vybíráme dobrovolně, přinášejí nám radost a především odpočinek. Rozhodujícím faktorem volného času je rodina, která by měla co nejvíce času trávit s dítětem. Nutností je provádět rodičovskou kontrolu o tom, kde dítě volný čas tráví a s kým. Přetrvává zde nebezpečí, že bude dítě negativně ovlivněno ze strany svých vrstevníků. V současné době je také velkým trendem trávení volného času dětí sledováním televize a činnost spojená s výpočetní technikou. Tato aktivita však vytrhává jedince z reality. Velkým přínosem je pro dítě trávení času v přírodě, pěstování koníčků, zájmů a sportu.

Veřejností je v rámci páchaní kriminality mládeží zažité tvrzení, že kriminalita mládeže má v České republice stále stoupající tendenci. V rámci této práce byla na základě statistiky zveřejněné Policií České republiky tato obecně rozšířená myšlenka ověřována. Nejprve byla vyhodnocena situace vývoje registrované kriminality v České republice za období od roku 2001 do konce roku 2008. Následně bylo na základě statistiky registrované kriminality zjištěno, že celková kriminalita páchaná dětmi a mladistvými má v České republice od roku 2001 opačnou, tedy stále klesající tendenci. Situaci tohoto poklesu vystihuje znázornění v grafu č. 2.

Uvedený výsledek může mít následně několik příčin. Jednou z příčin může být legislativa, která může do značné míry přispět ke snížení kriminality páchané mládeží. Dalším důvodem je pravděpodobně vhodné působení v oblasti prevence, která je zajišťována v rámci celé České republiky.

Resumé

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku kriminality mládeže jako sociálně patologického jevu současné společnosti.

Práce je rozdělena do tří základních kapitol, které obsahují jednotlivé dílčí podkapitoly.

První kapitola se zabývá obecným vymezením kriminality v České republice, kdy jsou zde uvedeny možné příčiny vzniku kriminality. Rovněž zdůrazňuje nezastupitelný přínos kriminologie, která ve značné míře přispívá k řešení otázky kriminality. V další podkapitole je vymezen význam nejčastěji používaných pojmů v rámci této práce. Dále jsou zde uvedeny hlavní formy a znaky, kterými je charakteristická kriminalita páchaná mládeží. Následuje problematika trestní odpovědnosti v České republice s uvedením současně používané platné legislativy. Kapitola je zakončena dílčím závěrem.

Druhá kapitola se ve svém úvodu zabývá vývojem a podílem mládeže na kriminalitě páchané v rámci České republiky. Je zde vyhodnocena situace za pomoci statistiky zveřejněné Policií České republiky. Statistické údaje jsou použity v rámci celkové kriminality od roku 1990 do konce roku 2008. Následuje podrobné srovnání kriminality páchané mládeží za období od počátku roku 2002 do konce roku 2008. Nachází se zde rovněž grafické znázornění vývoje kriminality. Následně je uvedena důležitost rodiny a její nezastupitelnost v souvislosti s výchovou dítěte, kdy tato kapitola navazuje na výchovu spojenou se školním prostředím. Navazuje problematika využití volného času, kde jsou uvedena možná rizika s touto problematikou spojená. Kapitola je opět zakončena dílčím závěrem.

Třetí kapitola se zaměřuje na prevenci v souvislosti s pácháním kriminality mládeží. V úvodu objasňuje důvody a okolnosti vzniku Strategie prevence kriminality. Následně vymezuje nejčastěji používané dělení prevence, které je doplněno strategií prevence v rámci Ministerstva vnitra České republiky a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Kapitola je zakončena dílčím závěrem.

Anotace

Kriminalita mládeže – sociálně patologický jev současné společnosti. Bakalářská práce popisuje celkový stav kriminality mládeže v České republice. Vymezuje základní pojmy, formy, znaky trestné činnosti páchané mládeží a uvádí současnou legislativní úpravu. Upozorňuje na důležitost rodinné výchovy, efektivní využití volného času a prevence.

Klíčová slova

Děti, mládež, mladistvý, kriminalita mládeže, výchova, škola, pedagog, volný čas.

Annotation

Juvenile criminality – socio-pathologic phenomenon of contemporary society. The bachelor paper describes the general situation of juvenile criminality in the Czech Republic. It defines basic terms, forms, character of criminal activities committed by juveniles and it presents the contemporary legislative framework. It draws attention to the importance of family education, effective usage of leisure time and prevention.

Key words

Children, juveniles, teenager, juvenile criminality, education, school, pedagogue, leisure time.

Seznam literatury

1. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
2. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.
4. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
5. Vyhláška č. 72/2005, o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.
6. KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
7. KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, 200 s. ISBN 80-7315-004-2.
8. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: SLON, 2006, 303 s. ISBN 80-86429-58-X.
9. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. 3. vyd. Brno: Paido, 2006, 258 s. ISBN 80-7315-126-X.
10. TURAYOVÁ, Y. *Kriminologické aspekty zločinu*. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, spol s. r. o. Bratislava, 2001, 150 s. ISBN 80-89047-25-4.
11. ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Díl II. Zvláštní část, Praha: Policejní akademie ČR, 1996, ISBN 80-85981-28-9.
12. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc, vyd. I, Praha: Portál, 1997, 128 s, ISBN 80-7178-123-1.*
13. JILČÍK, T., PLŠKOVÁ, A., ZAPLETAL, L., *Sociální patologie, Úvod do studia*, Brno, IMS Brno 2005.
14. HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 1. vyd. Praha: Portál 2002, 184 s. ISBN 80-7178-635-7
15. HRČKA, M. *Sociologická deviace*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001, 302 s. ISBN 80-85850-68-0.
16. MACHONIN, P., TUČEK, M. a kol. *Česká společnost v transformaci*. 1. vyd. Praha: SLON, 1996, 356 s. ISBN 80-85850-17-6.

17. Koncepce prevence kriminality ve městě Brně na léta 2008 - 2012, Městský program prevence kriminality v Brně.
18. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/statistiky/archiv.html>
19. <http://www.msmt.cz>
20. <http://www.luzanky.cz/onas/aktualne/index.php>
21. <http://www.brno.cz/index.php?nav01=2214>